

Gammelt og Nytt

om

Stiftelsen Christi Krybbe

ved

J. N. Brun.

Sælges for 4 Skilling, til Stiftelsens Bæste.

Bergen, 1803.

Trykt i Hs. Kongel. Majestæts privilegerede Bogtrykkerie,
hos N. Dahls Esterleverste.

Forerindring.

Efter Opfordring blev følgende indleveret til det høie Stift 1799, og findes endnu der ordlydende. Hvad siden, hvad gandske nyelig er indtruffet, gjorde det til Pligt mod Stiftelsen, til Pligt mod mig selv, at give denne Indberetning Herved større Publicitæt. Da den er 4 Aar gammel, skulde de tilføiede Anmærkninger viise Stiftellens Status quo. Saa turde maaskee ogsaa dette tiene til Vejledning for den eller dem, som tænke paa og ønske hist og her gavnlige Forandringer. Overalt skal dette Fragment atter bevise den Erfarings Sandhed: At der ikke altid soves, hvor der ikke støves.

510741

Om Christi Krybbe.

§. 1.

Med dette Institut har jeg haft Opsigt i 25 Aar, al-
tiid seet mange Mangler, afhiulpet nogle og kiømpet
forgiæves mod fleere; men aldrig fundet een eeneste i
dets Grund-Forfattning, uden den Kog, (a) som sted-
se besværer i Stiftelsens Bærelser. Jeg har erfaret,
at alting beroede der, og vil heroe allevegne, ikke paa
Metoder, Former og Reformer, men paa Valget af
de Personer, der nærmest skulle virke paa Børnene.

§. 2.

Peder Dotz, Informator, saare dyelig til en
Lid, blev skrobelig, og jeg fik ham bort. Falnæs,
i de første Aar brugbar, blev lid og træ; Jea fik ham
anbefalet til et residerende Capellanie, mindre af Ind-
komster, end hans Post paa Krybben. Jeg lod beti-
melig lyse blandt Attestater i Kiøbenhavn, om nogen
vilde tiene for den Løn, Stiftelsen kunde bydes; men

(X 2

In^o

(a) Forrige Aar blev denne Uæmple afhiulpen med saare li-
den Besøfning ved den agtværdige Muurmester Fri-
drich Bergman.

Ingen vilbe. Vi maatte tage Børreken med Kone og Børn, og vi faae neppe herefter nogen duelig Attestatus, uden fordie han er giort og trænger til Huuslye. Den Giorte lønnes aldrig til Udkomme, og arbejder altiid sullende. (b) Men skulde ogsaa den Ugiorte arbejdende med Munterhed, maatte han have Haab, i det høyeste efter 7 Aars god Tieneste, om et maadeligt Sognekald; (c) Thi den Aand, som bestøler disse Informatorer, bestøler alt; men at indblæse dem en god Aand, eller meddeele dem Samvittighed, hvorefter at handle, eller bestianke dem med Dona docendi, det kan ingen Inspection eller Direction, ja ikke engang noget Skoleholder-Seminarium. Haab om klækkelig Belønning inspirerer best. Klækkelig aarlig Løn, uden større Haab, skaber omsider den blotte Daglønner, og
just

(b) Hr. Børreken lever, og kan bevilde det. Han arbejdede sig hvert Aar dybere ned i Gield, uagtet hvad han udenom fortiente ved Børs og ved at informere Formændes Børn af andre Sogne til Confirmation; thi anstrængede jeg mig hvad jeg kunde til hans Befordring, og det lykkedes.

(c) Nu kan det maaskee lykkes at faae en ugiort Candidatus St. Sti. Ministrii, som der vil henbringe Tiiden, til han bliver 25 Aar. Og nu er det bleven saa meget meere nødvendigt, som det er forbuden dem at prædike, der ikke have Attestats; ligesom Præstene heller ikke kunde anbefale, til en Saadan, Ungdoms Forberedelse til Confirmation. Ved Børrekens Tilrådelse fik jeg denne Forretning transporteret fra Klokker Bøjschen til Informator paa Krybben, ikke fordie jo Bøjschen giorde Gierningen forsvarlig; men fordie Informator meere end Klokkeren trængte til de smaa deraf flydende Sportler. Informator har frit Huus, frit Brænde, circa 13 Rdlr. til Lys. Lønnen er kun 120 Rdlr., saalænge 30 Rdlr. pensioneres til Døtts Enke.

just derfor, om jeg ikke ogsaa ellers havde grundet Mis-
 tillid til Seminarister, ansaae jeg een af dem høyst u-
 passelig for saadanne Stiftelser.

§ 3.

Her saa kaldte Opfostrings Koner har Stiftelsen
 haft i min Tid. Den beste af disse og eeneste ret bes-
 qvemme, en Mad. Holtermann tog Afsked, fordi
 hun ikke var tilfreds med de Emolumenter, Stiftelsen
 kunde tilstaae. Her berøer altsaa atter alt først paa
 Penge, si en paa Held i Personernes Valg, men hvore-
 for inaaen Mennekkendskab kan borge. Veed man
 end tilfulde, hvad Personen er, man veed dog ikke,
 hvad den i en forandret Stilling kan blive; men dette
 veed man vist, at Foresattes endog meest inquisitoriske
 Strængthed og Opsigt over træge, eller vrangviise In-
 formatorer og Opfostrings Koner ingenlunde er til-
 strækkelig. (d)

§. 4.

Der doleres, og med Rette, over den lange Sid-
 den ved Bogen, og de skønne Aar, som medgaae blodt
 til at lære korrekt Indenads Læsning; Men urettelig
 maaler man denne vore Stiftelsers Mangel, enten med
 privat Information, eller med Instituter, rigeligen
 nok doterede, for at have næsten een Docent til hver 4
 Børn. Der læres, det forstaaer sig, snarere, og der
 bliver før Tid tilovers for anden Underviisning, eller
 Haandarbejde; Men naar denne Stiftelse altid har
 circa

(d) Nu bespiises, underviises og rygtes Børnene hos Konen
 Johanna Olsen, som boer tæt ved Stiftelsen. Med
 hende har man hidindtil Marsag at være saare vel tilfreds.

circa 35 Børn, endnu trængende til en Under-Skoleholders individuelle Medvirkning for at stave, sammenlægge og reentlese; Naar der da læses 7 Timer hver Dag, ere der kun 12 Minutter for hvert Barn. Vel sættes nu og da de Vloste og Beste ved Siden af disse raage Begyndere; men dette maa skee sparsommelig, deels for ikke at afholde disse Vloste fra den bedre Fremgang for dem selv i Udenads Læsning, Skrivning, Spitten, Spinden og Søm, deels ogsaa fordi disse Vloste ere for Faa: Blandt 65 Børn, ere nu kun 4 over 12 Aar. Dette kommer atter deraf: Kun de 12, (e) som nyde Alt, ere fuldkommen afhængige af Skole-Inspectionen. De øvrige 53, som kun nyde Klæder og Lærdom, beførges af deres Nærmeste udsatte, saa snart nogen vil have dem, og næsten førend de kunde bruges til andet, end at løbe Grinder, og førend de have lært, hvad dog paa Skriftelsen kan læres. Naar circa 11 aarlig forlader Skriftelsen, ere i det mindste de 9 af denne Klasse; Men vil man dog alligevel viide Skriftelsens velgiørende Virkning, maa man sammenligne disse 9 med jævnaaarige 9, valgte i flæng af de Børn, som vare overladte alleene til yderlig fattige eller skodesløse, jeg vil endnu ikke sige, ugudelige Forældres eller Paarørendes Omsorg. Da vil man finde, at det Lidet, disse vore 9 have lært mod jævnaaarige under privat Information, eller rigere Instituters Elever, er saare meget mod hiine arme 9, som ved Nøgenhed og stor Nøgt blive hilfsløse, ved Armod Lyve, og som, i Steden for at hænne over en Bog, have gjort Skielmskyller paa Gaderne. Kunde da end Fleertallet af vore

9

(e) Nu kun 9, hvoriblandt ældste Dreng er i 14de, og ældste Pige i 14de Aar.

9 ikke stort meere, end Indenads Læsning, og maaskee udenad kun Katechismens 5 Parter; Saa vil man finde, at Fleertallet af de andre 9 ikke kiendte et Bogstav, Men dette siste ulægelige Unde vilde vore græffelig, om vore Skiftelser nægtede at antage, uden dem, som før kunde læse i Bog. Men flere Under-Skoleholdere, saa skulde vore 9 viide meget meere; men dem skulde jeg nok skaffe ganske beqemme, uden at forskrive dem fra Blaagaard; men hvo som skaffer Penge til deres Penninger magnus mihi erit Apollo; Kort sagt: Meget saae man som kunde forbedres; men Penge behøves allevegne.

§. 5.

Haand-Arbejde var høyst ønskeligt; Om Udsendelsen deraf paa Christi Krybbe følgende: 3 Aar evens 8 Dreng og 9 Piger i at skrive; 16 Piger, 10 udenfor og 6 indenfor Skiftelsen, undervøises af Dyfstrings Konen i at spitte, spinde og sye. Alle disse læse kun For- eller Eftermiddag. Blandt de 6 Dreng, som nyde Alt, er den ældste $12\frac{1}{2}$ Aar, den dernæst 11 Aar, de andre 7, 8, 9. Førend Drengen er 11 Aar, troer jeg ikke, han med nogen Nytte kan henses i Vere eller til noget Haand Arbejde. Skiftelsen har altsaa kun 2, med hvilke at forsøge noget saadant. Efter forgiæves at have talt med adskillige Laugsmestere derom, finder man omsider Mester Smedker Gregorius Rasmussen villig at modtage disse 2, fire Formiddage i hver Uge. Han forbinder sig til, naar 2 Aar er omme, at have lært dem at høvle, pløje og sammensælde saa meget, at de skulde kunde giøre forsoartlig et simpelt Skrin eller en Kiste; Men
der

derfor begjærer han 4 Rdlr. aarlig for hver; Men til denne Udgift af 16 Rdlr. maatte første have Directiøns Approbation førend Accord kunde sluttes. (f)

§. 6.

Stiftelsens Trang til 100 Rdlrs. aarlig Besparelse, erkiender jeg tilfulde, har og hidtil troet, at det af Deres Høvelbaarenhed gjorde, af mange i lang Tid omkrevne, og, jeg troer, paa nogle Steder udførte, Forslag, at udsætte Børnene særskilte, i Steden for at underholde dem samlede paa en Stiftelse, vilde, til Trods for de dermed forbundne Vanskeligheder, dog i det mindste biëdrage til dette Besparelses Øhemed; Men nu er gjort Forsøg, og Resultatet blev følgende: Med 6 boefatte Mænd i Korskirks Sogn, alle agtbare, og hos hvilke man kunde og burde haabe Børnene vel pleyede med Lene, Lys, Vass, Varme og Kost, er paa det nøyeste tinget. Personerne ere: Niels Nielsen, Jacob Olsen, Diemer Kars, Ole Olsen, Kiel Johannesen, Andreas Larsen, alle Dyrlemænd; Men ingen af disse 6 ere at formaae til at imodtage et Barn ringere end for 64 Skilling uaterliq. Det er aarlig 34 Rdlr. 64 ß., altsaa for vore 12 aarlig . . 416 Rl. =

Paa Stiftelsen koste nu disse 12 aarlig for Spiise, a 6 ß. Dagen, 273 Rl. 64 ß.

Til Madens Raagning kan i det høyeste kun requires 6 Favne Brænde, a 3 Rl. . 18 = =

Til

(f) Da ogsaa han fik Drengene at see, og horte deres Alder, erklærede han, ikke at kunde bruge eller anvende dem, uden til at jlobe Erinder.

Til Sengestueders og Senges-
 klæders Bedligholdelse, da
 man dog eengang har dem . 10 Rl. .

Til en Vaskerkone . . . 12 . . .

313 Rl. 64 S.

Altsaa reent Tab for Stiftelsen aarlig . 102 Rl. 32 S.

Flere Udgifter kunde ikke beregnes for de 12 paa
 Stiftelsen; thi paa deres Sove-Bærelse tillades ikke
 Lys og Varme, men Varme og Lys nyttede de med og
 hos Opfostrings Konen ved Haand-Arbendet om Vin-
 teren. Saa har denne og sin Len, ikke for at holde
 dem Koft, men for at lære Pigeborn at spitte, spinde
 og sye. Naar derimod 100 Rdlr. for Stiftelsen skul-
 de spares, maatte man kun give for ethvert Barn aar-
 lig 17 Rdlr. 36 S. Averterede man denne Preis,
 turde vel maaskee sulene og samvittighedsløse Speku-
 lantere melde sig; men hos dem, hvad vilde Børnene
 liide? Da hvilken Opsyn kunde have, og hvo skulde
 have den over 12 Huuse, vidt adspredde i en stor Bye?
 Men kunde man tilfældigvis (jeg kan ikke) for en
 Gangs Skyld træffe saadan Accord med reiskaine Folk,
 eller er den nogensteds truffen, Børnene til Beste og
 Stiftelsen til Vættelse, da vilde jeg først see denne Me-
 lioration, saa gammel som den forriige Indretning,
 førend jeg tilfulde erkiendte den fortrinlia. Jeg saae
 de fleeste nye, især de meest methodiske Instituter, at
 have, som Nero, deres første allmurende Qvinqvenni-
 um; men siden teer sig kraftig paa dem den Sløvhed,
 som er alle gamle Indretningers Pest; men denne Pest
 er mindst nedbrydende paa de mindst sammensatte og
 mindst

mindst kunstige. Overalt hoød dette Forslag angaaer, have mange Deconomer troet, at den, hvis Gryde laagede paa een gang for 12 eller flere, kunde bespiise enhver af dem lattere, end den, der kun laagede for een eeneste. I det mindste have alle Dyfostrings Komer Knurret, naar vi, for at vedligeholde Stiftelsens ellers sunkende Fond, have Aar for Aar maattet nedsette de Kostlydendes Antal; "Det er, have de sagt, Mængden, som skal gjøre det; Snart blive de nu saa faa, "at vi ikke for de tilstaaede Kost-Penge kunde holde dem." (g) Vi have dog alligevel nedsat Antallet Tiid efter anden fra 21 til 12, men maattet forhøye Kost-Pengene fra 4 til 6 Skilling daglig. De 21 kostede da daglig 84 Skilling, og daglig koste nu de 12 72 Sk . Denne daaglige 12 Skillingas Besparelse udaier altsaa aarlig 45 Rdlr. 60 Skilling, og endnu synker Stiftelsens Fond.

§. 7.

Ursagen til Stiftelsens Under-Ballance ligge ikke i bristende Vanter, (h) jeg troer ikke heller i nogen mislig

(g) Uden Tvivl er og dette den eeneste Grund, hvorfor Kunns fords Suppe kan sælges saa læt, at der i een Kiedel laages for meer end 100.

(h) Hr. Raadmand Jordan, den af Magistraten som y t. er Stiftelsens Patron, befandt ved nyelig tagne Besigtelse alle dens Vanter sufficante fortrinlig, endog fremfor nogen anden Stiftelses. 90 Rdlr aarlig faaer nu Stiftelsen meere, takkende derfor Forstanderen Hr. Jan Martens, som paa Auctionen opdrey Kavneshættiets Forpaatning til denne høyere Priis. Velbemeldte Martens blev nu til Nytaar, kun efter 5 Aars Forstanderskab, forlovet, meget mod min Billie. Den respective

mislig Huusholdning. De ere, meener jeg, følgende:

- a) Pretia rerum, der siden 1774 have voxet næsten til Atterum tantum.
- b) Reparationer, som under Wieses og Meyers Forstanderskaber have været betydelige. (i)
- c) Den paabudne $\frac{1}{4}$ pro Cento.
- d) Den endnu meere trykkende Brandstyr.

e)

Maagistrat tage mig det lille ilde op: Det er en Mangel ved Indretningen, at ikke vi Præster, som Inspecteurer, have Stemme med til dette Ombuds Besættelse. Forstandere afgaae og beskilles; vi vinde ikke et Ord derom; vi kendte dog bedre end Magistraten deres Indsigt, Længselsmaade og Mand til at virke. Wederhæftighed og Borgerfriheds Nar burde, især til dette Ombud, ikke være de eeneste Requærita.

- (i) Under Martens's Opsyn blev en Hoved-Reparation indvortes og udvortes begyndt 1801, fuldendt 1802, som kostede 979 Rdlr. Til den foregaaende Besigtelse blev jeg rigtig nok varslet, men mødte ikke, og det med Overlæg. Jeg vedste, at Informators Bærelser skulde repareres, og at min Søn skulde blive Informator i Hr Børregens Sted; Thi kundgior jeg hermed for Alle og Enhver, at om disse Bærelser maatte nu synes nogen for elegante, har jeg hverken directe eller indirecte Deel deri. Derimod, varslet til Besigtelse over den fuldendte Reparation, paastod jeg Skoleværelset, som nu saae Rængselsmæssig ud mod det Byrige, istandsat med nye indvortes Paneeling, samt nye Borde og Bænke. For mindre, end nærværende Laugsmestere forbrede, paatog sig Forstander Martens denne Reparation, nemlig for 90 Rdlr. Den er nu næsten færdig. Ogsaa dette store Bærelse bliver skiont, og Martens spinder ikke Silke af Entreprisen.

e) Den aftagende frievillige Godædighed. Uarsagerne til dette sidste vare igien følgende:

- 1) Den kiendelig vovende Eiegyldighed i alt Religionen vedkommende.
- 2) De mange Dagens Skrifter, som have nedværdiget Stiftelser, som denne, og gjort Testamenters og Legaters Helligdom vakkende.
- 3) Den frievillige Godædigheds egen Natur. Den behøver electriske Stød, for at sættes i Bevægelse. Da jeg kom til Stiftelsen 1774, var den død og magtesløs; thi Stiftelsens Beskrivelse var ligesaa. Jeg f. yede ud en skrøbelig Informatør og en Opfostrings Kone, som med Haand Arbejde tillige lærte Børnene at stikle. Jeg til Stiftelsen tilbage for Korskirkenes Sogn allene, fra at være aabnet for den heele Bye. Da vaaanedes Godædighed. Nu i 10 Aar og meere har ingen Bevægelse været; nu slumrer den atter ind. (k)

§. 8.

Til sist anbefaler jeg Deres Høyvelbaarens Hed denne Stiftelse til et aarligt Anumentum af 100 Rdlr., om dertil nogen Udveiy kunde findes. Jeg veed kun een, men den er haard, atter nemlig at indskrænke deres Antal, baade som nyde Alt og som kun nyde Klæder og Lærdom. Vi havde denne Gang til 11 Vacancier

(k) Hvo som bygger nogen Indretnings Vedligeholdelse paa arbitrair aarlig Godædighed, forregner sig. Fattig Kassen beviiser det.

caneer 17 Candidater, de 6 maatte altsaa gaae bort uden Trost. (1) Hvad der i alt øvrigt fra Inspecteurs og Forstanders Siide kan sørges for Stiftelsen, troer jeg, Steer, skönt daglig Sorg og Omsorg for gammel Indretning har intet nyt Raad, og gier ingen Opsigt; Men hvilkensomhelst Forbedring, physisk eller oeconomisk, vi tænke paa, møder Pngemangel, saa vi næsten i denne Hensende endog maa sige med Digteren: *Quarenda pecunia primum est Virtus post nummos.*

Bergen den 18de October 1799.

J. N. Brun.

Til Deres Høyvelbaarenhed
 Hr. Kammerherre og Stiftsbe-
 falingsmand von Hauch.

- (1) Vi havde sistafvigte October til 19 Vacancer 38 Søgen-
 de. Heraf sees blandt andet, at man ikke maa ivre for
 strengt imod gamle Koner eller Mænd, som sidde hist og
 her i Afkrogene og lære nogle Børn at læse i Bog, i det
 mindste ikke førend vore offentlige Skoler kunde modtage
 alle til Underviisning trængende. I Aar underviises paa
 Christi Krybbe 66 Børn, som alle faae Klæder,
 men desuden 20, som kun nyde frie Lærdom.

